

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Попик Катерини Михайлівни на тему
«Особливості клінічного перебігу і профілактики карієсу постійних зубів у
дітей із різними психоемоційними станами», представленої на здобуття
наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю
14.01.22 - Стоматологія
до спеціалізованої Вченої ради Д 44.601.01 при Українській медичній
стоматологічній академії МОЗ України

Актуальність теми. Попри значні здобутки багатьох дослідників і практиків карієс зубів залишається одним із найпоширеніших захворювань людства й одним з проблемних питань сучасної стоматології, в першу чергу дитячої. Сьогодні відомо, що на поширеність та інтенсивність карієсу зубів впливає інтегральна дія численної низки негативних внутрішніх і зовнішніх факторів ризику, серед яких найбільш вивчено зв'язок із станом гігієни порожнини рота, нестачею фтору в питній воді, незбалансованою дієтою, забрудненням навколишнього середовища, наявності соматичної патології.

Особливої уваги потребують діти в періоди активного росту, коли відбувається прорізування слабо мінералізованих постійних зубів, а зростання ризику розвитку карієсу зубів може бути індуковане значним психологічним, фізичним і розумовим навантаження на організм дитини шкільного віку.

Вищезазначене підтверджує актуальність і своєчасність даної дисертаційної роботи та її відповідність проблемам сучасної стоматології.

Зв'язок работ з науковими програмами, планами, темами. Дана дисертаційна робота є фрагментом двох планових науково-дослідних робіт кафедри дитячої терапевтичної стоматології з профілактикою стоматологічних захворювань Української медичної стоматологічної академії «Удосконалити методи профілактики та лікування основних стоматологічних захворювань у дітей із факторами ризику» (номер державної реєстрації

0111U006760) та «Удосконалення методів профілактики та лікування хвороб твердих тканин зубів та тканин пародонта на фоні соматичної патології у дітей з урахуванням соціально-економічних факторів та психоемоційного стану» (номер держреєстрації 0119U102852).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій. Для досягнення поставленої мети й виконання завдань дисертаційного дослідження автором залучено 412 учнів початкової, середньої та старшої школи віком від 6 до 16 років та застосовано сучасні й інформативні методики досліджень, а саме: клінічні – для визначення показника поширеності та інтенсивності карієсу постійних зубів, розрахунку найвищої інтенсивності карієсу, рівня стоматологічної допомоги дітям, вивчення гігієни порожнини рота з використанням гігієнічних індексів, дослідження кислотостійкості емалі, швидкості салівації, рН, в'язкості, мінералізуючих властивостей ротової рідини; тестування – для визначення психоемоційного стану дітей (тест шкільної тривожності, анкетування за методикою Спілберга, вивчення симптомокомплексу кінетичного малюнка сім'ї); анкетування дітей та їхніх батьків – для виявлення факторів ризику виникнення карієсу; статистичні методи дослідження (оцінка достовірності розбіжностей між середніми величинами вибірок за t – критерій Ст'юдента та кореляційний аналіз). Саме ретельна статистична обробка також підвищує достовірність отриманих дисертанткою результатів.

Отже, враховуючи те, що проведені К.М.Попик дослідження ґрунтуються на достатньому фактичному матеріалі й комплексному аналізі клінічних, додаткових та статистичних методів, надані авторкою результати слід вважати обґрунтованими й вірогідними, а достовірність викладених в даній дисертаційній роботі наукових положень та висновків є незаперечною.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає у сімох положеннях, п'ять з яких мають пріоритетне значення. А саме: вперше в Полтаві проведене обстеження дітей 6-16 років та досліджені найбільш ризикові періоди в виникненні карієсу. Встановлено як середні

показники поширеності та інтенсивності карієсу постійних зубів у дітей, так і в окремих вікових групах, також проаналізовано їхню вікову динаміку.

Вперше при вивченні тривожності, виявлено, що найбільше дітей (72,2%) мають середній рівень тривожності, найменше – високий (8,1%). Встановлено, що найвищий відсоток дітей всіх вікових груп з карієсом був у групах з високим рівнем тривожності.

Доповнені дані про стан гігієни порожнини рота у дітей різного шкільного віку та її вплив на розвиток карієсу. Виявлені кореляційні залежності тривожності у дітей та їх батьків та шкільних страхів у дітей з вибором ними предметів та засобів гігієни порожнини рота.

Доповнені та уточнені дані дітей 6-16 років щодо кислотостійкості емалі та мінералізуючих властивостей ротової рідини. Доведено, що карієс виникає та розвивається на фоні зниження показників гомеостазу ротової рідини, які корелюють з характером харчування, завантаженістю, вибором та використанням предметів і засобів гігієни, тривожністю дітей, шкільними страхами.

Вперше досліджені та виявлені зв'язки між тривожністю у дітей та поведінковими особливостями батьків. Загальний шкільний страх дітей корелював з загальною тривожністю батьків при відвідуванні стоматолога (страх болю, необізнаність з діями лікаря-стоматолога)

Вперше виявлено, що існує зв'язок частоти звернень до лікаря-стоматолога з наявністю загального шкільного страху, тобто чим більше страх, тим менше відвідувань лікаря. Чим більший загальний шкільний страх у дитини, тим більша тривожність під час відвідування лікаря-стоматолога. Частіше відвідують лікаря-стоматолога з профілактичною метою діти, які краще здатні опиратися шкільним страхам. Низький фізіологічний опір шкільним страхам вказує на ризик того, що навіть при наявності больових відчуттів в зубі, діти не звертаються за допомогою до лікаря-стоматолога.

Вперше запропонована схема профілактичної роботи з дітьми та їх батьками на основі вивчення взаємозв'язку карієсу у дітей з їхнім психоемоційним станом.

Практичне значення даного дисертаційного дослідження полягає, перш за все, у створенні рекомендації та схеми проведення профілактичних заходів по попередженню виникнення карієсу у дітей з урахуванням їх психоемоційного стану. По-друге, дисертанткою створено два варіанти анкет для дітей та батьків для виявлення впливу соціально-гігієнічних чинників на виникнення стоматологічних хвороб та «Форма для реєстрації навичок індивідуальної гігієни порожнини рота», на які отримано свідоцтва про реєстрацію авторського права та які впроваджено в клінічну практику КП «МДКСП» м. Полтави та дитячої стоматологічної поліклініки Чернівців, а також у навчальний процес кафедр дитячої стоматології Української медичної стоматологічної академії, м. Полтава, Тернопільського національного медичного університету імені І.Я.Горбачевського, ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет».

Апробація результатів дисертації та публікації. Основні положення дисертаційного дослідження були представлені на 9-х науково-практичних конференціях різного рівня в Україні та за кордоном.

За темою дисертації опубліковано 16 наукових праць, із них 10 статей у наукових фахових виданнях України, 1 – в зарубіжному виданні, 2 тез у матеріалах науково-практичних конференцій. Отримано 3 авторських права на твір.

Оцінка змісту роботи, її значення в цілому, зауваження щодо оформлення. Дисертаційну роботу написано державною мовою та представлено на 193 сторінках друкованого тексту (основний текст роботи займає 141 сторінку) та складається із вступу, огляду літератури, трьох розділів власних досліджень, узагальнення отриманих результатів, висновків, практичних рекомендацій та списку використаних джерел (183 - кирилицею, 48 - латиницею). Дисертація ілюстрована 26 таблицями та 9 рисунками.

У «Вступі» дисертації відображена вся необхідна інформація, а саме: актуальність роботи, її зв'язок з науковою тематикою Української медичної стоматологічної академії. Також у вступі представлено мету й завдання дисертації, об'єкт, предмет та методи дослідження, викладено наукову новизну одержаних результатів та практичне значення проведених досліджень, надано інформацію щодо впровадження результатів дослідження, особистого внеску здобувача, апробації результатів дисертаційного дослідження, публікації, об'єму й структури дисертації. Актуальність роботи обґрунтована автором переконливо. Мета дослідження чітко сформульована та відповідає рівню кандидатських дисертацій. Відповідно до мети поставлено 5 завдань для її виконання.

Усі складові вступу сформульовано грамотно, доступно і зрозуміло.

Зауважень до вступу немає.

Розділ 1 «Огляд літератури. Психоемоційний стан як фактор ризику виникнення карієс у дітей шкільного віку та можливості його усунення» викладено на 12 сторінках та складено з 2-х підрозділів, що висвітлюють інформацію щодо сучасних поглядів на психоемоційний стан як один із факторів ризику виникнення карієсу у дітей (підрозділ 1.1) та профілактику карієсу у дітей шкільного віку (підрозділ 1.2).

Автор наголошує на полікомпонентності чинників розвитку карієсу зубів у дітей та на тому, що проблема профілактики карієсу зубів у дітей залишається актуальною. Глибокий та вдало проведений дисертанткою аналіз напрацювань попередніх дослідників підтверджує доцільність та необхідність подальшого вивчення головних факторів ризику розвитку карієсу, серед яких і рівень тривожності дітей, а також розробки та запровадження ефективних способів профілактики.

Зауважень до розділу немає.

Розділ 2 «Об'єкти і методи дослідження» розміщено на 12 сторінках, має 4 підрозділи, у яких послідовно надано характеристику об'єктів та обсягу досліджень (підрозділ 2.1), клінічним методам дослідження (підрозділ 2.2),

методикам вивчення психоемоційного стану дітей (підрозділ 2.3) та статистичним методам дослідження (підрозділ 2.4).

Авторкою обрано сучасні та інформативні методи досліджень, які дозволяють виконати встановлені мету й завдання, отримати чіткі й достовірні результати, зробити належні висновки.

Зауважень до розділу немає.

Розділ 3 «Аналіз взаємозв'язку карієсу та гігієни порожнини рота у дітей з їх психологічними станом». Матеріал розділу викладено на 23 сторінках та структуровано на три підрозділи. У підрозділі 3.1. проаналізовано поширеність та інтенсивність карієсу постійних зубів у дітей м. Полтави. Дисертантка акцентує увагу на значному збільшенні кількості дітей, які мають карієс, саме за перші 4 роки навчання, у віковому періоді від 6 до 9 років. Встановлена тенденція простежується до 11 років. А у період з 11 до 13 років та з 14 до 16 років збільшення кількості дітей, які мають карієс постійних зубів, було незначним. Підрозділ 3.2. присвячено результатам дослідження стану гігієни та навичок по догляду за порожниною рота шляхом проведення контрольованого чищення. Проведені дослідження свідчать про переважно незадовільний стан гігієни як фронтальної, так і бокової ділянок щелеп. Стан гігієни у дітей з карієсом гірший, ніж у дітей без карієсу. Також доведено, що у дітей першої вікової групи не відмічається значного покращення гігієнічного стану порожнини рота після індивідуальної чистки, що свідчить про недостатнє володіння навичками гігієнічного догляду за порожниною рота цієї групи дітей. У підрозділі 3.3 висвітлено питання взаємозв'язку карієсу та гігієни порожнини рота у дітей з їх психоемоційним станом. Доведено, що у всіх вікових періодах найвищий відсоток дітей з карієсом був у групах з високим рівнем тривожності. Також спостерігаються кореляційні залежності між розвитком карієсу та напруженістю у сім'ї.

Матеріал розділу надзвичайно цікавий, ґрунтовно проаналізований, проілюстрований 10 таблицями.

Зауважень до розділу немає. До побажання можна віднести рекомендацію більш ретельного дотримання вимог до оформлення табличного матеріалу.

Розділ 4 «Взаємозв'язок показників гомеостазу порожнини рота з психоемоційним станом дітей» займає 26 сторінок. Матеріал викладено у 3-х підрозділах і присвячено докладній характеристиці кислотостійкості емалі та мінералізуючим властивостям ротової рідини в дітей (підрозділ 4.1), швидкості слиновиділення, рН, в'язкості ротової рідини у обстеженого контингенту (підрозділ 4.2) та взаємозв'язку вивчених показників гомеостазу порожнини рота з психоемоційним станом дітей (підрозділ 4.3). Обстеження дітей 6-16 років показало, що каріозний процес у них виникає і розвивається на тлі зниження показників мінералізуючих здатностей ротової рідини і зниження кислотостійкості емалі, особливо у II віковій групі. Також встановлено, що клінічні показники гомеостазу порожнини рота (тест емалевої резистентності, гігієна порожнини рота, в'язкість ротової рідини, швидкість слиновиділення) та активність каріозного процесу корелюють з показниками тривожності дітей.

Матеріал розділу надзвичайно вагомий як в практичному, так і в теоретичному аспектах, проілюстрований 14 таблицями.

Зауважень до розділу немає. Побажання аналогічні попередньому розділу і стосуються більш ретельного дотримання вимог до оформлення табличного матеріалу.

Розділ 5 «Особливості проведення профілактичних заходів у дітей з урахуванням психоемоційного стану та результатів анкетування їх та їхніх батьків» викладено на 16 сторінках, ілюстровано 6 рисунками. Існує зв'язок частоти звернень до лікаря-стоматолога з наявністю загального шкільного страху ($r_s = -0,13$, $p < 0,05$), тобто чим більше страх, тим менше відвідувань лікаря. Чим більший загальний шкільний страх у дитини, тим більша тривожність під час відвідування лікаря-стоматолога ($r_s = 0,12$, $p < 0,05$). Дисертанткою доведено, що частіше відвідують лікаря-стоматолога з

профілактичною метою діти, які краще здатні опиратися шкільним страхам. А загальний шкільний страх дітей корелював з загальною тривожністю батьків при відвідуванні стоматолога (страх болю, необізнаність з діями лікаря-стоматолога та інше). Також виявлені кореляційні зв'язки між наявністю карієсу, напруженістю в сім'ї, поведінковими особливостями дітей та їх батьків дали можливість створити короткі анкети для дітей та батьків, рекомендації та схему проведення профілактичних заходів у дітей з урахуванням їх психоемоційного стану, направлених на усунення факторів ризику виникнення карієсу у них.

Зауваження до розділу. Було б доцільніше надати анкети для дітей та батьків у додатках до дисертації, але, безумовно, дисертант має право на певну творчу свободу.

Розділ «Обговорення результатів дослідження» займає 21 сторінку. У розділі надано обґрунтований підсумок дисертаційної роботи, що висвітлює теоретичну і практичну значимість отриманих результатів для наукової і практичної стоматології. Дисертант зуміла у належному дискусійному стилі узагальнити та інтерпретувати отримані наукові дані.

Зауваження до розділу. 1. Недоцільно дублювання раніше наведеної у розділі 5 інформації щодо анкет для дітей та батьків, рекомендацій та схеми проведення профілактичних заходів у дітей з урахуванням їх психоемоційного стану. 2. Слід розширити порівняння отриманих результатів з даними інших авторів, які проводили дослідження у аналогічних напрямках. 3. Також є дискусійним доцільність ілюстративного матеріалу, а саме гістограм щодо інтенсивності карієсу зубів у дітей різних вікових груп, які зробили би більш наочним матеріал розділу 3. 4. Узагальнення за розділом мало бути більш переконливим.

Висновки (їх 5), відповідають меті та всім поставленим завданням, ґрунтуються на даних детального аналізу результатів проведених досліджень,.

Список використаних джерел складається з 231 найменування (183 - кирилицею, 48 - латиницею). Джерела є інформативними та відповідають основному змісту дисертації.

Згідно існуючих вимог у додатках дисертації розміщено список публікацій здобувача за темою дисертації (додаток А), відомості про апробацію результатів дисертації (додаток Б), документи, що підтверджують авторське право та відповідні наукові твори (додаток В), анкета для проведення ГШТ – тесту (додаток Г).

Автореферат у достатньому обсязі відображає зміст та результати дисертаційної роботи, є ідентичним до основних положень дисертації та оформлений згідно існуючих вимог МОН України.

Повнота викладу результатів дисертації у наукових фахових виданнях. Матеріали та основні положення дисертаційної роботи Попик Катерини Михайлівни повністю відображено у 16 наукових праць, із них 10 статей у наукових фахових виданнях України, 1 – в зарубіжному виданні, 2 тез у матеріалах науково-практичних конференцій. Отримано 3 авторських права на твір.

Необхідно вказати, що результати дисертаційної роботи Попик К.М. мають вагомe значення не тільки для теоретичної та практичної стоматології, а також можуть допомагати у роботі сімейних лікарів, педіатрів, фахівців вузької спеціалізації, психологів. А зазначені зауваження і недоліки не є принциповими, мають суто технічний характер й рекомендаційне спрямування, тому вони не знижують наукової цінності даної дисертаційної роботи. Представлена дисертаційна робота дійсно вирішує актуальне завдання дитячої стоматології – підвищення ефективності профілактики карієсу постійних зубів у дітей.

У порядку дискусії прошу Вас відповісти на такі запитання:

1. Хто проводив психологічне тестування та аналіз отриманих результатів?

2. Які клінічні показники доцільно використовувати для виявлення карієсогенної ситуації в порожнині рота дітей з урахуванням психоемоційного стану дітей?

ВИСНОВОК

Отже, дисертаційна робота Попик Катерини Михайлівни на тему: «Особливості клінічного перебігу і профілактики карієсу постійних зубів у дітей із різними психоемоційними станами» є завершеною працею, у якій отримані нові науково-обґрунтовані теоретичні і практичні результати, що в сукупності вирішують важливе наукове завдання стоматології, яке полягає у підвищенні ефективності профілактики карієсу постійних зубів у дітей.

За актуальністю теми, методичним рівнем її розробки, науково-практичним значенням отриманих результатів дисертаційна робота Попик Катерини Михайлівни на тему: «Особливості клінічного перебігу і профілактики карієсу постійних зубів у дітей із різними психоемоційними станами» відповідає вимогам п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 та № 1159 від 30.12.2015 року) стосовно дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.22 – Стоматологія.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри стоматології
Харківського національного
медичного університету МОЗ України,
доктор медичних наук, професор

Соколова І.І.

